

SZEMLE

KOLOZSVÁR SZÍNHÁZI ÉS ZENEI ÉLETE

AZ IDEI ÉVAD ELEJÉN kegyelettel emlékezett meg Kolozsvár azokról a nemes ifjakról, akik százötven évvel ezelőtt »jádzó társaságot« alapítottak és úttörő vállalkozásukkal megteremtették az erdélyi nemzeti játékszínt. Feléjük száll első gondolatunk, a nemzet emlékezetében megdicsőült komédiások felé, kik nem is sejtették, – csak mi tudjuk, a késő utókor – hogy színháznívításuk az erdélyi játékszín megalapozásán túl az állandó magyar színjátszás kezdetét is jelenti.

A dicsőséges kezdet és a dús hagyomány azonban, amelynek sok máig visszhangzó sikere Shakespeare-ciklusokban és magyar dráma-sorozatokban csúcsosodott ki, könnyen arra csábítja a bírálót, hogy a mult nyomasztó nagyságához mérje a színház minden teljesítményét. (Sokan esnek manapság ebbe a tévedésbe Erdéllyel kapcsolatban: aki megfordul közöttünk, elvárja, hogy Kolozsvárt minden kapualjban csupa Bethlen Gáborral találkozzék, jöllehet a nagy fejedelem is egyedül állott, magányos nagyságként, a korabeli Erdélyben.) Ellene vagyunk annak, hogy a multat minduntalan fenyegetésként olvassák rá a mai színházra. Rosszul felfogott kötelességteljesítés származhatik belőle, mint színházunk újjászervezése idején, az első esztendőben: a kötelezőerejű hagyomány úgy reánehazódott az akkori vezetőkre, hogy nagysietve teljesen elmerültek a történelembe, s hónapokon keresztül prózában és operetben egyaránt csak történelmi tárgyú darabokat mutattak be. Ezzel szemben valljuk, hogy a jól értelmezett hagyomány nem béklyókat rak reánk, hanem utat mutat és eligazít kételyeink közt. Színházi hagyományaink józan értékelése és a mai magyar színjátszás művészi követelményei adják kezünkbe a mértéket, midőn évvégi számvetés céljából szemügyre vesszük színházunk munkáját.

SZÍNHÁZUNK MŰSORPOLITIKÁJÁT magától értetődően nemzeti színházi feladatok befolyásolják. A magyar és a külföldi klasszikusok s a magyar dráma fejlődésében állomást jelentő darabok nem hiányozhatnak a kolozsvári Nemzeti Színház játékrendjéről. Az új természetből a magyar problémákat megragadó és nemzeti szellemet sugalló művek az elsőség, de a külföldi drámaírás java értékeit is közvetítenie kell színházunknak. Tömören szólva, magyart és világműsort kell játszania. Statisztikánkat forgatva, ilyen számok beszélnek a lezárt évadról: két magyar klasszikus (*Az ember tragédiája*, *Bánk bán*) és két drámatörténeti fontosságú mű mellett (*Csikós*, *Csalódások*) két külföldi klasszikus állott a műsoron (Molière *Fösvénye* és a tanáros szigor mellőzésével idesorolt *Sasfiók*), tehát négy magyarral szemben két idegen; hasonló arányban nyolc modern magyar dráma mellett négy külföldi került színre. Játékos szabályossággal váltakozó számok: mindig kétszerannyi magyar, mint külföldi. A modern drámák közül kimagaslott Tamási Áron *Csalóka szivárványa*, rokonszenvet ébresztett Zilahy új színműve, a *Szépányám*, Kodolányi felújított *Földindulása*, Kovách Aladár *Téli zsoldára*, Illés

Endrétől a *Törtetők* és Bókay *Utódja*, Vojnovich Géza *Magyar passiója* szerepelt még a műsoron, Harsányi *Bolond Ásvaynéja* csak arra szolgált, hogy Bajor Gizi megragyogtathassa utolérhetetlen művészetét. A külföldiek közül Winter Keith *Tűzvészét*, Bahr *Koncertjét*, Pirandellotól *A becsület gyönyörét* és (tudj' Isten kitől) a *Párisi express* játszták színészeink. Ha a Koncert és a Párisi express helyett súlyosabb értékű külföldi alkotásokat kapunk, elismerésünket semmi sem korlátozhatná. De a Pirandello-darabot kivéve, a színház pesti receptet követett, ahelyett, hogy maga válogatott volna a sokat hangoztatott önállósággal és bátor kézzel. Annál biztatóbb képet nyújtanak a magyar művek. Már a tiszta számszerű eredmény is örvendetes, mivel a pesti Vígszínház öt magyar bemutatója mellé négy külföldi, a Madáchban két magyar mellé három idegen társult az idén, sőt a pesti Nemzeti műsora is hét-hét arányban egyenlően osztozkodtak a magyar és idegen szerzők, ellenben a kolozsvári színpadon hat külföldi darab mellé tizenkét magyar sorakozott. Minőség tekintetében is feltűnő emelkedést észlelhetünk. A magyar drámaírás már nemcsak exportképes árucikket, kelendő üzleti portékát termel, mint a világháború előtt, hanem a legjobb magyar írók színpadi megszólalása óta a magyar darab mind sűrűbben a magyar lélek hordozója és a magyar problémák kifejezője. A magyar exportdrámák jelentették itthon és külföldön az első győzelmet, az *üzletes sikert*, most van kibontakozófélben a második, a *magyar szellem győzelme* a színpadon. Ezért döntőfontosságú ma a színházak magatartása a színpadon kísérletező magyar íróval szemben. Multja is hivatásként írja elő, de jelene is kezsésséget nyújt reá, hogy a kolozsvári Nemzeti Színház mindig az első sorban fog küzdeni az új magyar drámáért vívott harcban.

Az előadások színvonalában, amint az könnyen elképzelhető, ingadozás mutatkozott az év folyamán. Kiemelhetjük a *Tűzvészt*, a *Földindulást*, a *Csalóka szivárványt*, a *Sasfiókot*, a *Bolond Ásvayné*t és *Az utódot*: ezeknek a bemutatóin láttuk a legeggyöntetűbb és legösszehangoltabb játékokat. Az ember tragédiája, a *Törtetők*, a *Koncert*, a *Becsület gyönyöre* és a Szépanyám ilyen szempontból a második vonalba szorult. A Bánkban, a Csikós és a Fősvény előadását találtuk a legeggyöntetűbbnek. Ritkán játsszák Molièret, ennek az áldásos következménye, hogy a színészek csak tapogatóztak a stílusa után. Különbösen régi dolog, hogy ha a játék színvonaláról és összehangoltságáról van szó: keresd a rendezőt. Ez a színház munkájának *punctum saliens*e Kolozsvárt is. A rendezők közül *Tompa Miklós* tavaly a Villámfénynél, és az Énekes madár, idén a *Csalóka szivárvány* rendezésével bebizonyította kitűnő képességeit és biztos érzékét az új magyar dráma problémái iránt. Az ő munkáján kívül azonban mindig azok az előadások sikerültek legjobban, amelyeknek a rendezésébe »beleszóltak« a vendégként föllépő művészek: *Bajor Gizi*, *Páger* vagy *Kiss Ferenc*. Különösen Bajor Gizi kifinomult hallását és lélektani elmélyedését csodáltuk meg, próbái a fiatalabb kolozsvári színészek számára többet jelentettek, mint a szerepek tömege és a sokéves gyakorlat. Ezért látnók nagyon üdvösnek, ha időnként vendégrendezőket is hozna a színház, kezük alatt úgy fejlődne az együttes, mint nagy karmesterek szuggesztív hatása alatt a zenekar. Hívják meg a legjobb magyar rendezőket: *Németh Antal*, *Hegedűs Tibor*t, *Major Tamás*t. Megérné az áldozatot, annál is inkább, mert a jól rendezett előadások magas színvonala igazolja, hogy az együttesben sok a tehetség.

Pendítsük meg végül a társulat-szervezés kérdését. Két esztendővel ezelőtt *Táray Ferenc*re hárult ez a nehéz feladat, s ami neki rosszul sikerült, annak a nyomai nehezen küszöbölhetők ki. Baj volt, hogy túlságosan nagy társulatot szervezett, kisebb, de erősebb együttes helyett.

Ebben látjuk az egyetlen hibát. Az, hogy sok fiatal szerződött, önmagában nem lett volna veszélyes. Láttuk egy fiatalokból álló társulat elindulását a megszállás idején, s megfigyeltük, hogy a kiválóbb tehetségeket a vezetőség hogyan segítette érvényesüléshez: ontotta számukra a szerepeket, állandóan a színpadon tartotta, iparkodott ismertté tenni, »kiugratni« őket. Ezt vártuk most is, de ma útját állja ennek az együttes magas taglétszáma. Kinek jut két-három szerepnél több az egész évadban? *Fülöp Kató* például, aki a legjobb tehetségek közé tartozik, csak 28-szor jutott színpadra, *Sallay Kornélia* már elégedett lehet, mert 50-szer játszott, *Görbe János* azonban 50-szer sem, pedig nagyerejű, nem hétköznapi tehetség. A sok hasonló szerepkörű színész közt nagyon megoszlának a szerepek, ez lassítja, gáncsolja, hátráltatja a komoly tehetségek kiválasztódását. Közben áll a tétel, hogy a közönséget nem pusztán a darab címe viszi be a színházba, a daraboknál jobban vonz a jónevű színész. Tisztában volt ezzel *Mihályfi Béla* is. Mihelyt számot vetett a rendelkezésre álló erővel, rögtön megoldás után kutatott. Talált is hamarosan: a Tűzvész Eddyjét Págerrel, a bolond Ásvayné Bajor Gizivel, Flambeaut és Tamási Czintos Bálintját Kiss Ferencel játszatta, a Szép-nyám főszerepeit Bajor Gizi és Timár József alakította és ide kell sorolnunk Táray Ferencet is, művészi rangjánál fogva, meg azért, mert szintén csak kötött számú fellépésre szerződött. Tizennyolc bemutató közül kilencet a vendégek tettek ünnepi szépségüvé. Legforróbb színházi élményeit ennek a *sztár-rendszernek* köszöni a kolozsvári közönség. A megoldás bevált; kinek lehet ellenvetése? – mondhatná a színház. Igaz, Jászai Mari és Ivánfi Jenő is eljárt Kolozsvárra, a vendégművészek szereplésének nevelő értékét magunk hangsúlyoztuk. A megoldást mégis egészségtelennek kell mondanunk, sokáig fenn nem tartható. Minden törekvésnek változatlanul a jól kiegyensúlyozott *együttes* megteremtését kell szolgálnia. Amellett – gyakorlatiasan nézve – hátránya a rendszernek, hogy amint Bajor Gizi például vonatra ül, a darab, amelyben föllépett, azonnal lekerül műorról. Többé nem lehet elővenni. Sem vasárnap, sem ifjúsági előadásokra, sem vidéki vendégjátékokra. Mit vittek Désre, Besztercére? A Téli zsoltárt és a Törtetőket. Marosvásárhelyre? A Téli zsoltárt és a Törtetőket.

Ebből is látható, hogy milyen nehéz gond a színházigazgatás, még olyan államilag támogatott és sikeresen működő intézmény esetében is, mint a kolozsvári Nemzeti Színház.

A KOLOZSVÁRI ZENEÉLET képét döntően befolyásolja a Nemzeti Színház operaegyüttesének munkája. A zenekar, énekkar, balett és a magánénekeselek nagyméretű és költséges szervezetet alkotnak, de éppen a rendszeres operaelőadások és az opera zenekarából alakult Filharmóniai Társaság hangversenyei biztosítanak megkülönböztetett rangot Kolozsvárnak a magyar városok közt.

A becsvággyal teli és önfeláldozóan dolgozó társulat tavaly – *Vaszy Viktor* és *Endre Béla* karnagyok, valamint *Farkas Ferenc* karigazgató irányítása alatt – tíz opera és egy balett bemutatásával vetette meg jövőbeli műsorának az alapját, és pedig ezekkel: *Bánk bán*, *Traviata*, *Aida*, *Szöktetés a szerályból*, *Sevillai borbély*, *Tosca*, *Bohémélet*, *Pillangókisasszony*, *Djamileh*, *Háry János* s a balettek közül a *Coppélia*. Ezt a játékrendet 1942/43-ban a következő operákkal gazdagították: *Trubadur*, *Turandot*, *Lakmé*, *Parasztbecsület*, *A bűvös szekrény*, *Carmen* és a Rim-szkij-Korzakov zenéjére táncolt *Seherezáde*. A műsorkritika szempontjából kifogások érték Vaszy Viktor kétéves programját. Mi tagadás, ha a magyar nem is, de a nemzetközi operairodalom elég gazdag ahhoz,

hogy ízlésünk szerint kicserélhessük a Traviatát a Simone Boccanegrával és a Szöktetést az Anyeginnel. Kellemes társasjáték az ilyen csere-bere, de aligha több, míhelyt komolyan fontolóra veszünk két kikerülhetetlen adottságot. Egyik az, hogy merőben új társulattal kellett a munkát elkezdni, frissen toborzott zenekari és énekkari tagokkal és énekesekkel, akik először léptek színpadra. Nyilván a világszerte legjobban ismert, a fülünkbe gyermekkorunk óta beidegződött operák ígérték a betanítás munkája számára a »legkisebb ellenállást«. Másik a közönségnevelés kérdése. Bár a múlt század közepe táján, legkivált Káldy Gyula érdeméből, a színpadi zene itt pompásan virágzott, Verdi-bemutatókkal a nyugati nagyvárosokat, Párizst is előztük, de a századforduló idején már egy Thomas-, vagy Flotow-opera előadása is nehézségekkel járt, wagneri mű 1913-ban szerepelt először kolozsvári színlapon (ahogy akkor írták): A bolyongó hollandi. A román opera húsz éve a magyar közönség szélesebb rétegeire politikai okokból nem lehetett hatással, ezért indokolt a műsor olyan megszerkesztése, amely a zárt formákban írt mozarti víg-operától Puccini verizmusáig jó áttekintést ad.

Operai viszonylatban más szempontok nyomulnak előtérbe, ha a társulat-szervezés problémájához közeledünk: a *művészet és kenyér* kérdését kell fölvetnünk. Tarthatatlan ugyanis, nézetünk szerint, hogy az a művész, vagy művésznő, aki operák vezető szerepét énekli, – tekintetbe véve a hangbeli adottságot, tehetséget, készültséget és a fizikai és szellemi teljesítményt, – olyan javadalmozásban részesüljön, mint egy kishivatalnok. Helyes volt, hogy két évvel ezelőtt minden jelentkező fiatal énekest szerződtek, mert csak az előadások szűrője válogathatta ki a megfelelő tehetségeket, de két év múltán már kialakulhatott a tiszta kép az együttes tagjairól. Tavaly még négy drámai szopránja, két koloratúrénekesnője és egy lírai szopránja volt a színháznak, mellettük hét mezzoszopránja és altja, öt tenorja, négy baritonja és négy basszusénekese. Gondos körütekintéssel végzett számvetés után úgy látjuk, hogy a magánszereplők száma a tavalyi 28-ról 20-ra csökkenthető, mert két koloratúrénekesnővel, két drámai és két lírai szopránnal, négy mezzoval, ugyancsak négy tenorral, három baritonnal és basszistával minden, Kolozsvárt számbajövő operai feladat megoldható. Különben *Pataky Kálmán* és *Laczó István* egész éven át vendégként erősítették az együttest. (Bár színházunknak a reklámtól való szemérmes irtózása miatt a közönség fellépésükről nem mindig szerzett idejében tudomást.) Külföldről négy vendégünk volt: *Swarowsky János*, *Torsten Ralf*, *Warneyer Marianne* és a kolozsvári származású *Katona Gyula*.

Hangversenyéletünkéről sokmindent elmond a statisztika. Filharmonikusaink hat zenekari estet rendeztek: az elsőt *Vaszy Viktor* vezényelte (közreműködött *Ticharich Zdenka*), a másodikat *Mengelberg*, a harmadikat újból *Vaszy Viktor* (ezen a hangversenyen *Károlyi Gyula* zongorázott), a negyediket *Csilléry Béla*, az ötödiket *Kodály Zoltán* és a hatodikat *Failoni Sergio* (közreműködött *Ország Tivadar*). Őt énekkari hangversenyben volt részünk: itt járt a szombathelyi *Schola Cantorum* és a *Gamma-kamarakórus* Pestről, azonkívül szerepelt a kolozsvári *Egyetemi Énekkar* és kétszer az *Éneklő Ifjúság*. Kamarazenét csak a Dahlke-triótól hallottunk. Ezzel szemben 12 esetben lépett fel önállóan hangversenyző művész Kolozsvárt az elmúlt évadban. A sort *Dohnányi Ernő* és *Zathureczky Ede* szonátaestje nyitotta meg, azután így következtek a művészek időrendi sorrendben: *Faragó György*, *Magistretti, Rösler Ede*, *Dammert Üdo*, *Török Erzsébet*, *Peskó Zoltán*, *Zathureczky Ede*, *Dohnányi Ernő* (most már külön-külön), *Rösler Ede* másodszor, *Böszörményi Nagy Béla* és *Faragó György* másodszor. Összesen 24 hangverseny. Félannyi,

mint a tavalyi évadban, de ebből még nem szabad ijesztő visszaesésre következtetnünk; a tavalyi szám volt fölösen nagy, meghaladta a kolozsvári zenebarátok teherbíróképességét. Az évvégi mérleg egyelőre nagyokat billen, de lassan bekövetkezik a kiegyenlítődé.

A minőségi értékelésbe céltalan volna belebocsátkoznunk, a felsorolt nevek, sőt a hiányzók is, beszélnek helyettünk. Ellenben rendkívüli súlyuk és jelentőségük miatt külön ki kell térnünk a kolozsvári *Kodály-napokra*. Négy napon keresztül a város az ő szellemének a hatása alatt állott: láttuk őt az előadásztalnál, a filharmonikusok élén, s amint több száz diák kórusát vezényli. Aki látta és hallotta, nem vonhatta ki magát személyiségének varázsa alól. Hinni szeretnők, hogy ezzel a látogatással bensőséges és széttephetetlen kapcsolat szövődött Kodály Zoltán és Kolozsvárnak az új magyar zenéért lelkesedő közönsége között.

ELÉGTÉTELLEL, állapíthatjuk meg befejezésül, hogy minden nehézség ellenére szorgosan folyik városunkban a magyar szellemi élet második nagy központjának kiépítése. Nagy áldozatokat igénylő építkezés ez és Kolozsvár csak akkor érdemli meg, ha cserébe sohasem feledkezik meg arról, ami örök hivatása: egész Erdélyre kisugározni a magyar szellemet és műveltséget.

KÉKI BÉLA